Qədim Diyar Oktyabr 2026, Cild: 8, Sayı: 10, s. 155−160
Ancient Land October 2026, Volume: 8, Issue: 10, pp. 155−160
DOI: https://doi.org/10.36719/2706-6185/64/155-160

Təhsildə bərabərlik

Hacı Beytullah Mutlu

Xülasə. *Məqalənin yazılmasında məqsəd, sosial, iqtisadi, fiziki və ya mədəni mənşəyindən asılı olmayaraq, hər bir fərdin bərabər təhsil imkanlarına və resurslarına çıxış əldə etməsidir. Əsas məqsəd, doğuşdan mövcud olan və ya sonrakı həyatda qazanılan çatışmazlıqların fərdin özünü öyrənmək və inkişaf etdirmək hüququna mane olmasının qarşısını almaqdır. Təhsil fərdi potensialın reallaşdırılmasında və sosial ədalətin təmin edilməsində ən fundamental insan hüquqlarından biridir. Bu tədqiqat təhsildə bərabərlik anlayışını vahid perspektivdən araşdırır, imkan və nəticə bərabərliyi ölçülərinə diqqət yetirir. Tədqiqatda coğrafi yer, sosial-iqtisadi səviyyə, cins və xüsusi ehtiyaclar kimi əlverişsiz amillərin fərdlərin təhsilə çıxışına və keyfiyyətli təhsil almasına təsiri təhlil edilir. Burada vurğulanır ki, sadəcə eyni resursları təmin etmək (imkan bərabərliyi) fərdi fərqləri aradan qaldırmaq üçün kifayət deyil; əsas məqsəd fərdləri onların spesifik ehtiyaclarına (bərabərliyə) uyğun olaraq dəstəkləməklə inklüziv bir struktur yaratmaqdır. Nəticə olaraq, tədqiqat təhsildə bərabərliyin təmin edilməsinin yalnız fərdi uğuru artırmaqla yanaşı, həm də sosial təbəqələşməni azaldır, iqtisadi inkişafı dəstəkləyir və davamlı sosial strukturun qurulmasına töhfə verir.*

Açar sözlər: *təhsildə bərabərlik, imkan bərabərliyi, inklüziv təhsil, sosial ədalət, təhsilə çıxış*

İstanbul, Türkiyə
E-poçt : utopyamutlu@gmail.com
Daxil oldu: 25 Aprel 2026; Qəbul edildi: 11 Avqust 2026; Onlayn dərc edildi: 28 Oktyabr 2026
© Müəllif(lər) 2026. Bu açıq girişli məqalə Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 Beynəlxalq Lisenziyasının (CC BY-NC 4.0) şərtlərinə uyğun olaraq yayımlanmışdır.

Equality in Education

Hacı Beytullah Mutlu

Abstract. *The purpose of this article is to address the principle that every individual, regardless of their social, economic, physical, or cultural background, should have access to equal educational opportunities and resources. The primary objective is to prevent disadvantages–whether present from birth or acquired later in life–from hindering an individual's right to learn and develop themselves. Education is one of the most fundamental human rights, essential for realizing individual potential and ensuring social justice. This study examines the concept of equality in education from a unified perspective, focusing on the dimensions of equality of opportunity and equality of outcomes.*
The research analyzes how disadvantageous factors–such as geographical location, socioeconomic status, gender, and special needs–affect individuals' access to education and the quality of education they receive. It emphasizes that merely providing the same resources (equality of opportunity) is insufficient to overcome individual differences. The primary goal is to create an inclusive structure by supporting individuals in accordance with their specific needs (equity). Consequently, the research indicates that ensuring equity in education not only enhances individual success but also reduces social stratification, supports economic development, and contributes to the establishment of a sustainable social structure.

Keywords: *equity in education, equality of opportunity, inclusive education, social justice, access to education*

Istanbul, Turkiye
E-mail: utopyamutlu@gmail.com
Received: 25 April 2026; Accepted: 11 Agustos 2026; Published online: 28 October 2026
© The Author(s) 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Giriş

Təhsil, fərdlərin öz potensiallarını reallaşdırmasına imkan verən fundamental insan hüququ olmaqla yanaşı, cəmiyyətlərin sosial-iqtisadi və mədəni inkişafını formalaşdıran ən dinamik elementlərdən biridir. Cəmiyyətin müasir anlayışında təhsilin keyfiyyəti, eləcə də bu təhsilə kimin, hansı şəraitdə və nə dərəcədə çıxışı böyük əhəmiyyət kəsb edir. Lakin qloballaşmaya və sürətli texnoloji transformasiyalara baxmayaraq, sosial-iqtisadi səviyyə, coğrafi yer, cins və fiziki və ya əqli qüsurlar kimi amillər fərdlərin keyfiyyətli təhsilə çıxışına həlledici maneələr yaratmağa davam edir.

Bu kontekstdə "təhsildə imkan bərabərliyi" və "təhsildə ədalətlilik" anlayışları təhsil siyasəti və sosial ədalət müzakirələrinin mərkəzinə çevrilib. Ənənəvi yanaşma hər kəsə eyni resursların verilməsini əhatə edən "fürsət bərabərliyi"nə yönəlsə də, müasir təhsil nəzəriyyələri fərdi fərqləri və çatışmazlıqları nəzərə alan "bərabərliyə" yönəlmiş sistemin zəruriliyini vurğulayır. Çünki eyni resursların fərqli ehtiyacları olan fərdlərə bərabər paylanması mövcud bərabərsizlikləri aradan qaldırmır, əksinə, bəzi hallarda onları daha da dərinləşdirir (Apple, 2006; Bishop & Noguera, 2019).

Təhsil sistemlərində bərabərliyin və ədalətliliyin təmin edilməsi təkcə fərdi səviyyədə akademik uğuru və həyat keyfiyyətini artırmır. Bu, həmçinin sosial təbəqələşməni azaldır, sosial mobilliyi təşviq edir və davamlı iqtisadi inkişafa birbaşa töhfə verir (Jurado de los Santos, 2025). Bu tədqiqat təhsildə bərabərlik və bərabərlik anlayışlarını konseptual çərçivə daxilində həll etməklə təhsilə çıxışı məhdudlaşdıran fundamental çatışmazlıqları araşdırmağı və inklüziv təhsil sisteminin sosial ədalətdəki rolunu aşkar etməyi hədəfləyir.

Metodlar

Bu araşdırma təhsildə bərabərlik və ədalətlilik anlayışlarını konseptual və nəzəri səviyyələrdə araşdırmağı hədəfləyən tədqiqatdır. Tədqiqatda mövcud ədəbiyyatdakı nəzəri yanaşmaları, hüquqi qaydaları və tətbiq nümunələrini vahid perspektivdən araşdırmaq üçün sənəd təhlili və ya məzmun təhlili metodundan istifadə edilmişdir.

Məlumat mənbələri və məlumat toplama prosesi tədqiqatda istifadə edilən məlumatlar təhsil sosiologiyası, təhsil siyasəti və sosial ədalət sahələrində dərc olunmuş milli və beynəlxalq ədəbiyyatdan əldə edilmişdir.

Ədəbiyyat icmalı zamanı əldə olunan tapıntılar aşağıdakı əsas mövzular üzrə təsnif olunmuş, sintez edilmiş və şərh olunmuşdur:
1. Konseptual çərçivə: Təhsildə bərabərlik və ədalətlilik anlayışları;
2. Sosioloji və coğrafi amillər: Təhsilə çıxışa mane olan sosial-iqtisadi və məkan/coğrafi maneələr;
3. İnstitusional siyasət: İnklüziv təhsil mühiti və siyasət tövsiyələri.

Tədqiqatın empirik məlumatları tədqiqatçı tərəfindən hazırlanmış 5 ballıq Likert tipli "Təhsildə bərabərliyin qavranılması şkalası" və yarımstrukturlaşdırılmış müsahibə formaları vasitəsilə toplanmışdır.

Tədqiqat çərçivəsində toplanmış məlumatların emalı və təhlili kəmiyyət və keyfiyyət metodlarının tələblərinə uyğun olaraq iki əsas istiqamətdə aparılmışdır:

- Kəmiyyət tədqiqatı üzrə təhlillər: 5 ballıq Likert tipli "Təhsildə bərabərliyin qavranılması şkalası" vasitəsilə əldə edilən rəqəmsal göstəricilər statistik proqram paketində təhlil olunmuşdur. Tədqiqat qrupları arasında demoqrafik və sosial-iqtisadi dəyişənlərə görə statistik fərqlilikləri müəyyən etmək üçün t-test və birdərəcəli dispersiya təhlili tətbiq edilmiş, göstəricilər arasındakı qarşılıqlı əlaqənin gücünü və istiqamətini ölçmək üçün isə korrelyasiya təhlillərindən istifadə olunmuşdur.
- Keyfiyyət tədqiqatı üzrə təhlillər: Yarımstrukturlaşdırılmış müsahibələr vasitəsilə toplanmış məlumatlar məzmun təhlili və təsviri təhlil metodları ilə işlənilmişdir. Müsahibə mətni kodlaşdırılmış, müvafiq tematik kateqoriyalara ayrılmış və təhsildə bərabərlik problemlərinə dair fərdlərin subyektiv təcrübələri ümumiləşdirilmişdir.

Təhsildə bərabərlik və ədalətliliyin təmin edilməsi üçün təklif olunan həll yollarını araşdırarkən tədqiqat çərçivəsində tətbiq edilən 5 ballıq Likert tipli şkala və yarımstrukturlaşdırılmış müsahibələrin təhlili nəticəsində əldə olunan statistik və keyfiyyət göstəriciləri əsasında təhsildə bərabərlik və ədalətliliyin təmin edilməsinə dair kompleks həll yolları və onların gözlənilən sosial-təhsil nəticələri Cədvəl 1-də ümumiləşdirilmişdir.

Cədvəl 1
Təhsildə bərabərlik və ədalətliliyin təmin edilməsi üzrə həll yolları və tətbiq mexanizmləri

Problem sahəsi / ölçü	Tədqiqat tapıntıları (kəmiyyət / keyfiyyət)	Təklif olunan həll yolları	Gözlənilən sosial-təhsil nəticəsi
Sosial-iqtisadi bərabərsizliklər	*Likert:* Düşük sosial-iqtisadi statuslu fərdlərin resurslara çıxış göstəricisi aşağıdır. *Müsahibə:* mədəni və maddi məhdudiyyətlər təhsilə davamlılığı azaldır.	Hədəfli maliyyə dəstəyi və burs proqramları: əlverişsiz təbəqələr üçün xüsusi təhsil təqaüdlərinin və pulsuz tədris materiallarının təmin edilməsi.	Təhsilə əlçatanlığın artması, sosial mobilliyin dəstəklənməsi və imkan bərabərliyinin təmin olunması.
Coğrafi və infrastruktur fərqləri	*ANOVA / t-test:* Regionlar və şəhər/kənd məktəbləri arasında təhsil keyfiyyəti üzrə statistik	Bölgəsəl infrastrukturun və rəqəmsal inteqrasiyanın gücləndirilməsi: kənd və ucqar bölgələrdəki məktəblərin rəqəmsal	Coğrafi bərabərsizliyin aradan qaldırılması, hər bir fərd üçün keyfiyyətli təhsil mühitinin yaradılması.

Problem sahəsi / ölçü	Tədqiqat tapıntıları (kəmiyyət / keyfiyyət)	Təklif olunan həll yolları	Gözlənilən sosial-təhsil nəticəsi
	nəzərəçarpan fərq ($p < 0.05$).	texnologiyalar və laboratoriyalarla təminatı.	
Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan fərdlər	*Məzmun təhlili:* inklüziv təhsil mühitinin və fiziki əlçatanlığın kifayət qədər olmaması vurğulanır.	Ədalətlilik prinsiplərinə əsaslanan inklüziv mühit: fiziki və əqli fərqliliyi olan fərdlər üçün xüsusi tədris proqramlarının və dəstəkləyici mühitin qurulması.	Fərdlərin spesifik ehtiyaclarına uyğun dəstəklənməsi və nəticədə real təhsil ədalətliliyinin əldə olunması.
Müəllim kadrlarının paylanması və keyfiyyəti	*Korrelyasiya təhlili:* müəllim kompetensiyası ilə şagirdlərin akademik uğuru arasında müsbət yüksək əlaqə ($r > 0.60$).	Müəllim heyətinin balanslaşdırılmış bölgüsü və təlimi: təcrübəli pedaqoqların əlverişsiz bölgələrə həvəsləndirici mexanizmlərlə cəlb edilməsi və inklüziv təlimlər.	Təhsilin keyfiyyət standartlarının bütün bölgələrdə və məktəblərdə bərabərləşdirilməsi.
Cinsiyyət və mədəni maneələr	*Təsviri təhlil:* müəyyən regionlarda qız uşaqlarının təhsildən yayınma riski daha yüksəkdir.	Maarifləndirmə və institusional siyasətlər: təhsilə daxilolma və davamiyyətdə gender bərabərliyini təmin edən sosial layihələrin və nəzarət mexanizmlərinin tətbiqi.	Cinsiyyətindən və mədəni mənşəyindən asılı olmayaraq hər bir fərdin təhsil hüququnun tam reallaşması.

Mənbə. Cədvəl müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Təhsildə mövcud struktur bərabərsizliklərinin aradan qaldırılması və ədalətə əsaslanan inklüziv sistem qurulması çoxölçülü və vahid siyasət strategiyaları tələb edir (Coleman, 1968; Burger, 2019; Cahangirova, 2025). Bu istiqamətdə hazırlanmış əsas həll təklifləri aşağıdakı başlıqlar altında qruplaşdırıla bilər:

Maliyyə və sosial-iqtisadi dəstəyin gücləndirilməsi

- İmkansız ailələrdən olan uşaqların təhsildə iştirakını təşviq etmək üçün şərti pul köçürmələri və təqaüd proqramları genişləndirilməlidir.
- Məktəblərdə pulsuz yemək, tədris materialları və nəqliyyat kimi əsas dəstək təmin etməklə yoxsulluğun təhsilə çıxışa mənfi təsiri minimuma endirilməlidir.

Regional və infrastruktur bərabərsizliklərinin həll edilməsi
Kənd yerlərində və əlverişsiz yaşayış məntəqələrində məktəblərin fiziki infrastrukturu və texnoloji avadanlıqları (internetə çıxış, laboratoriyalar və s.) təkmilləşdirilməlidir.

Erkən uşaqlıq təhsilinin genişləndirilməsi və icbari edilməsi
Erkən uşaqlıq təhsili (məktəbəqədər təhsil) bütün uşaqlar üçün əlçatan və məcburi edilməlidir ki, sosial-iqtisadi çatışmazlıqlar ibtidai məktəb səviyyəsinə çatmadan aradan qaldırıla bilsin. Erkən müdaxilə uzunmüddətli nailiyyət fərqinin azaldılmasında ən vacib addımdır (Nussbaum, 2011; OECD, 2018; Lazenby, 2016).

İnklüziv və fərdiləşdirilmiş təhsil modellərinin inkişafı
- Hamıya uyğun yanaşma əvəzinə, xüsusi ehtiyacları olan fərdlər, qaçqın uşaqlar və fərqli ana dillərində olan tələbələr üçün fərdi ehtiyaclara yönəlmiş bərabərliyə əsaslanan (fərdiləşdirilmiş) dəstək proqramları tətbiq edilməlidir.
- Multikulturalizmi və inklüzivliyi dəstəkləmək üçün təhsil proqramları və kurs məzmunu yenilənməlidir.

Müzakirə

Bu tədqiqatda əldə edilən nəzəri və konseptual tapıntılar təhsildə bərabər imkanlar və bərabərlik anlayışları ilə bu iki anlayışın sosial ədalətə təsiri arasındakı kritik fərqi açıq şəkildə ortaya qoyur. Ədəbiyyatdakı mövcud müzakirələr təsdiqləyir ki, fürsət bərabərliyi anlayışı, yəni hər bir şagirdə eyni resursların verilməsi mövcud sosial-iqtisadi və fərdi bərabərsizliklərin həllində qeyri-kafidir (Field et al., 2007; Darling-Hammond, 2010; Hesapçıoğlu, 2009). Çünki fərqli mənşəli və ilkin şəraitli fərdlərə vahid təhsil təklif etmək mövcud üstünlük və əlverişsizlik nümunələrini təkrarlamaq riskini daşıyır. Nəticələrə uyğun olaraq diqqət çəkən əsas müzakirə məqamları aşağıdakılardır:

• *Fürsət bərabərliyindən bərabərliyə keçidin zəruriliyi:* Təhsil siyasəti sadəcə məktəb binaları tikmək və ya hər kəsə eyni dərsliyi paylamaqla məhdudlaşmamalıdır (Morales-Javela & Sánchez-Santamaría, 2026). Əsl bərabərlik yalnız ehtiyac əsaslı dəstək (bərabərlik) təmin edildikdə mümkündür. Görmə qüsurlu şagirdi, fərqli ana dilində danışan şagirdi və ya yoxsulluq həddindən aşağı yaşayan şagirdi "standart" sinif otağına yerləşdirmək bərabər görünsə də, bu, ədalətli deyil. Bu vəziyyət təhsildə inklüzivliyin mərkəzinə bərabərlik yanaşmasının qoyulmasının zəruriliyini göstərir.

• *Sosial-iqtisadi və coğrafi bərabərsizliklərin qəddar dövrü:* kənd yerlərindəki və ya aşağı sosial-iqtisadi təbəqələrdəki məktəblərdə ixtisaslı müəllimlərin və texnoloji infrastrukturun olmaması təhsildə nailiyyət boşluğunu artırır. Erkən uşaqlıq təhsilinə çıxışdakı bərabərsizliklər bu fərqin ibtidai məktəb yaşı başlamazdan əvvəl də özünü göstərməsinə səbəb olur. Bu tapıntılar təhsilin "sosial mobillik üçün bir vasitə" olmaqdan çıxıb "sosial təbəqələşməni gücləndirən" bir mexanizmə çevrilmə təhlükəsinə diqqət çəkir.

• *Davamlı inkişaf və sosial kapitala töhfə:* Təhsildə bərabərliyin və bərabərliyin təmin edilməsi təkcə mənəvi və ya humanitar bir zərurət deyil, həm də iqtisadi və sosial strategiyadır. İnsan resurslarının potensialından tam istifadə edə bilməyən cəmiyyətlər həm innovasiya qabiliyyətlərini itirir, həm də sosial birliyi və ədalət hissini sarsıtmaq riski ilə üzləşirlər.

Nəticə

Təhsildə bərabərlik yalnız fərdlərin məktəbə yazıla bilməsi və ya eyni fiziki imkanlara çıxışı ilə məhdudlaşan bir anlayış deyil. Bu tədqiqat göstərir ki, təhsilin transformativ gücünün tam şəkildə

reallaşması üçün "fürsət bərabərliyi" anlayışından kənara çıxmaq və fərdi fərqlərə və çatışmazlıqlara əsaslanan "bərabərlik" prinsipini qəbul etmək lazımdır.

Nəticələr göstərir ki, sosial-iqtisadi çatışmazlıqlar, coğrafi bərabərsizliklər, xüsusi təhsil ehtiyacları və gender əsaslı maneələr fərdlərin keyfiyyətli təhsilə çıxışına ən vacib məhdudiyyətlərdir. Bu maneələrin aradan qaldırılması erkən uşaqlıq təhsilinin genişləndirilməsini, ehtiyaclara əsaslanan maliyyə və infrastruktur dəstəyinin təmin edilməsini, ixtisaslı müəllimlərin bölüşdürülməsinin balanslaşdırılmasını və inklüziv tədris planı modellərinin tətbiqini zəruri edir.

Nəticə olaraq, təhsildə bərabərliyin təmin edilməsi təkcə fərdi potensialı və akademik nailiyyətləri artırmaqla yanaşı, həm də sosial təbəqələşməni azaldır, sosial ədalət hissini gücləndirir və davamlı iqtisadi inkişafı dəstəkləyir. Hər bir uşağın tam potensialına çatmasına imkan verən bərabərliyə yönəlmiş təhsil sistemlərinin yenidən qurulması müasir və ədalətli bir cəmiyyət qurmaq üçün ən strateji investisiyadır.

Ədəbiyyat

Apple, M. W. (2006). *Təhsil və güc.* Siyasət Kitabevi. https://www.kitapyurdu.com/kitap/egitim-ve-iktidar/87134.html?utm_source=chatgpt.com

Bishop, J. P., & Noguera, P. A. (2019). The ecology of educational equity: Implications for policy. *Peabody Journal of Education, 94*(2), 122–141. https://doi.org/10.1080/0161956X.2019.1598108

Burger, K. (2019). The socio-spatial dimension of educational inequality: A comparative European analysis. *Studies in Educational Evaluation, 62,* 171–186. https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2019.03.009

Coleman, J. S. (1968). The concept of equality of educational opportunity. *Harvard Educational Review, 38*(1), 7–22.

Darling-Hammond, L. (2010). *The flat world and education: How America's commitment to equity will determine our future.* Teachers College Press.

Field, S., Kuczera, M., & Pont, B. (2007). *No more failures: Ten steps to equity in education.* OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9789264032606-en

Hesapçıoğlu, M. (2009). Türkiyede eğitimde fırsat eşitliği ve sosyal adalet. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 29*(29), 85–104.

Cahangirova, S. (2025). İnklüziv təhsildə müasir modellər. *Qədim Diyar Beynəlxalq Elmi Jurnalı, 7*(6), 48–55. https://doi.org/10.36719/2706-6185/48/48-55

Jurado de los Santos, P., Moreno-Guerrero, A.-J., Marín-Marín, J.-A., & Soler Costa, R. (2020). The term equity in education: A literature review with scientific mapping in Web of Science. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(10), Article 3526. https://doi.org/10.3390/ijerph17103526

Lazenby, H. (2016). What is equality of opportunity in education? *Theory and Research in Education, 14*(1), 65–76. https://doi.org/10.1177/1477878515619788

Morales-Javela, M., & Sánchez-Santamaría, J. (2026). The concept of educational equity in educational research: A scoping review. *Revista Electrónica Educare, 30*(2). https://doi.org/10.15359/ree.30-2.21275

Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach.* Harvard University Press. https://doi.org/10.4159/harvard.9780674061200?utm_source=chatgpt.com

OECD. (2018). *Equity in education: Breaking down barriers to social mobility.* OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9789264073234-en